

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

Türk realist ədəbiyyatının görkəmli siması

Rəşad Nuri Güntəkinin 130 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı-2019

Tərtibçilər:

**Ruhiyy  Məmmədli
Sevil  hm dova**

Redaktor:

Könül A zad 

** xtisas redaktoru v 
buraxılışa məsul:**

 shla Qəmbərova
 m kdar mədəniyyət işçisi

Türk realist ədəbiyyatının görkəmli siması: Rəşad Nuri Güntəkinin 130 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq  b l ri, MKS-nin  h r, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F. K  rli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası; t rt.ed.R.Məmmədli; ixt.red. v  burax.məsul  . Qəmbərova; red. K. A zad . - Bakı: F. K  rli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019. – 29 s.

Tərtibçidən

Türklər dünyanın qədim və güdrətli xalqlarındandır. XX əsr türk ədəbiyyatının məşhur nümayəndəsi Ə.Nesinin təbirincə desək, "hər bir millətin böyüklüyü onun əhalisinin çoxluğuna və ərazisinin genişliyinə görə müəyyənləşdirilmir. Hər bir xalqın böyüklüyü onun tarix və mədəniyyətinin qədim və zənginliyinə görə müəyyənləşdirilir." Bu mənada türklər öz tarix və mədəniyyətlərinin qədimliyi, zənginliyi baxımından dünya xalqları arasında böyüklüyünü, aparıcılığını tam şəkildə təsdiqləyə bilmişlər. Yüzdilliklər tarixinə malik Türkiyə türk ədəbiyyatı zəngin ənənələr zəminində inkişaf etmiş, dünya ədəbi-bədii fikrinin formalaşmasında mühüm rol oynamış, özünəməxsus cəhətlər və fərqli xüsusiyyətləri ilə daima diqqətdə olmuşdur. Türkiyə türk ədəbiyyatının ən məhsuldar, lakin məhsuldar olduğu qədər də ziddiyyətli və çətin dövrü XIX-XX əsrlər olmuşdur. Bu illər ərzində müasir türk realist ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Rəşad Nuri Güntəkin savadlı qələmi ilə oxucusunu sevindirmişdir. R.N.Güntəkin cəmiyyətin məngənəsində sıxılan, öz təmizliyi, ləyaqəti ilə yaşayan, mübarizə aparan, zalımların təzyiqləri ilə müxtəlif zülmlərə düşər olan adamların realist, canlı surətlərini ustalıqla yaradan sənətkarlardandır. Yazıçı eyni zamanda dövrünün görkəmli ictimai xadimi olmuşdur. Onun qəhrəmanları çox zaman zərif və sadələvh, dünyaya öz hiss və duyğularının gözü ilə baxan insanlardır.

Yazıçılığı və maarif müfəttişi vəzifəsi Güntəkinə doğma Anadolusunu qarış-qarış gəzmək imkanı verdiyindən ədib Anadolu insanına yaxından bələd ola bilmişdir. Əsərlərində Anadoludakı yaşamı və cəmiyyətdəki problemləri ələ almışdır. Romanlarında istifadə etdiyi dil və üslub olduqca aydın, dialoqları isə canlıdır. Yazdığı, tərcümə etdiyi, kitab halına sala

bildiyi və ya jurnal, qəzet səhifələrində, teatr repertuarlarında olan əsərlərinin sayı yüzə çatır. Görkəmli türk yazıçısı Rəşad Nuri Güntəkinin əsərləri dünyanın müxtəlif dillərinə tərcümə olunaraq böyük oxucu rəğbəti qazanmışdır. Yazıçının “Çalıquşu” romanı ilə bərabər “Anadolu”nu sanki gəzənlər, “Dodaqdan qəlbə”, “Acımaq”, “Axşam günəşi”, “Kavak yelləri” və “Yarpaq tökümü”ndəki qəhrəmanların sevincləriylə sevinən, kədərləriylə qəmlənən, hətta “Atəş gecəsi” ilə bir insanın daxili dünyasına səyahətə çıxanlar az deyil. Rəşad Nuri Güntəkin azı 30-dan artıq əsəri ilə müasir türk ədəbiyyatının öndə gedənlərindən biridir. Elə bir oxucu tapılmaz ki, Rəşad Nuri Güntəkinin əsərlərindən heç olmazsa birini oxumuş olmasın, oxumayanlar da filmə çəkilməmiş əsərlərindən birini mütləq izləmişdir. Vəsaiti işləməkdə məqsədimiz yazıçının qələmə aldığı o gözəl, ürəyəyatım əsərlərini yubileyi ərəfəsində oxucuya tanıtmadır.

Həyat və yaradıcılığı

Müasir türk realist ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Rəşad Nuri Güntəkin 1889-cu ildə İstanbulda hərbi qulluqçu ailəsində doğulmuşdur. Atasını Nuru bəy hərbi həkim vəzifəsində çalışmışdır. Anası Lütfiyə xanım Ərzurum valisinin qızı olmuşdur. Atasının işi ilə əlaqədar yaşadığı yeri tez-tez dəyişdiyindən Rəşad Nurinin uşaqlığı müxtəlif şəhərlərdə keçmişdir. Onun İzmir və Çanaqqalada keçirdiyi günlər uşaqlıq xatirəsində silinməz izlər buraxmışdır. O, ilk təhsilini Səlimiyyədə yerləşən məhəllə məktəbində almışdır. Lakin 1900-cü ildə ailələrinin Çanaqqalaya köçməsi nəticəsində o, təhsilini buradakı məktəbdə davam etdirir. Bir neçə müddətdən sonra Qalatasarayaya gedərək oradakı məhəllə məktəbində bir il oxumuşdur. Rəşad Nuri orta təhsilini İzmirdə tamamladıqdan

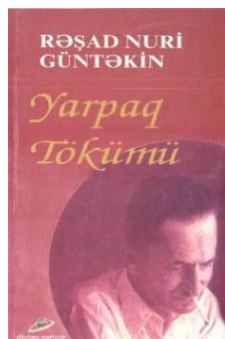
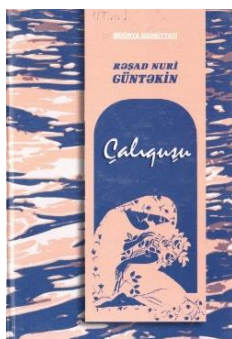
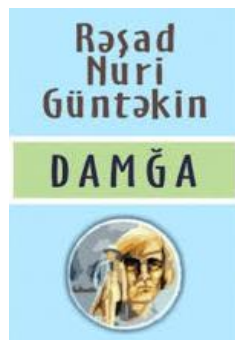
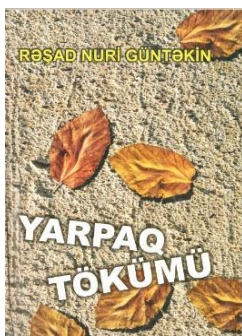
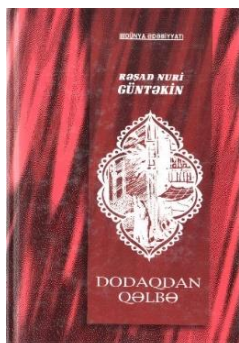
sonra İstanbul Darülfünununun ədəbiyyat fakültəsinə daxil olmuşdur. Burada ədəbiyyat müəllimi işləyən Mehmed Akif Ərsoy Rəşad Nuridə müəllimliyə olan maraq və rəğbəti artırmışdır. Bu səbəbdən 1912-ci ildə darülfünunu bitirən kimi əvvəlcə İstanbul, sonra isə Bursada ədəbiyyat müəllimi işləmişdir. O, 1916-1917-ci illərdə İstanbul Fateh Vahid məktəbinə müdir təyin edilmişdir. Həmin dövrlərdə Rəşad Nuri daha çox pedaqoji fəaliyyətə üstünlük verir, xalqın maariflənməsində əlindən gələni əsirgəmir. O, Fateh məktəbində bir qədər işlədikdən sonra, Vəfa və Ərəngöy pedaqoji fəaliyyət dairəsini genişləndirir. Rəşad Nuri 1924-cü ildə bir qrup türk ziyalı ilə "Kələbək" adlı satirik qəzetini çıxarmağa nail olur. Bu qəzetdə Rəşad Nurini narahat edən ictimai qüsurlar öz əksini tapır, müxtəlif sosial problemlərdən söhbət açılırdı. Rəşad Nuri qəzetçilik fəaliyyəti təkcə bu orqanla məhdudlaşmır. O, "Ağbaba" adlı digər bir satirik jurnalla da əməkdaşlıq edirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, Rəşad Nuri bədii yaradıcılığa hekayə yazmaqla başlamışdır. Birinci Dünya müharibəsi illəri onun yaradıcılığının məhsuldar mərhələsi hesab olunur. Gənc yazıçı tamamladığı "Çalıquşu" romanını 1922-ci ildən etibarən hissə-hissə "Vahid" qəzetində çap etdirməyə başlayır. Rəşad Nuri bir müəllim, yazıçı və qəzetçi kimi ölkə miqyasında tanınmağa başlamış, xalq yolunda göstərdiyi xidmətlərinə görə nüfuzu get-gedə artmışdır. O, 1927-ci ildə Maarif Vəkaləti Müfəttişliyinə işə götürülür. Rəşad Nuri haqqında yazılmış əksər kitablarda birmənalı şəkildə göstərilirdiyi kimi, bu vəzifədə olarkən o, Anadolunun şəhər və kəndlərini gəzmiş, güclü müşahidə qabiliyyəti ona xalqın yaşayış tərzini, əxlaq və məişətini öyrənməyə imkan vermişdir. Heç şübhəsiz, Rəşad Nuri yaradıcılığında bu müşahidələrin böyük əhəmiyyəti olmuşdur. Rəşad Nuri təyin olunduğu müfəttiş vəzifəsində 1939-cu ilə qədər çalışmışdır. 1939-cu ildə

xalq tərəfindən etimad göstərilərək Böyük Millət Məclisinə deputat seçilmişdir. 1943-cü ildə deputatlıq səlahiyyəti başa çatdığı üçün yenidən Maarif Vəkaləti Müfəttişliyində işlə təmin olunmuşdur. O, 1947-ci ildə İstanbulda çıxan "Məmləkət" qəzetinin baş redaktoru seçilir. Daha sonra Rəşad Nuri Türkiyənin Birləşmiş Millətlər Təşkilatı nəzdində Parisdə yerləşən Kültür Ateşesi vəzifəsinə təyin edilir. 1954-cü ilə qədər Kültür Ateşesi vəzifəsini yerinə yetirən Rəşad Nuri beynəlxalq miqyasda türk milli-mədəni tarixinin təsdiq və təbliğində böyük işlər görmüşdür. Rəşad Nuri 1954-cü ildə yenidən Türkiyəyə qayıdır. İstanbul Şəhər Teatr Ədəbi Heyətində məsul vəzifə tutsa da, səhhətinin pisləşməsi onun əmək fəaliyyətini davam etdirməsinə mane olur. 1956-cı ildə tutulduğu ağ ciyər xəstəliyini müalicə etdirmək üçün Londona gedir. Rəşad Nuri 1956-cı ilin dekabr ayının 7-də Londonda vəfat etmiş, cənazəsi İstanbula gətirilmişdir.

Yubiley tədbirlərinin keçirilməsi

Bu il parlaq bədii istedadla malik söz sənətkarı, türk ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus layiqli yeri olan Rəşad Nuri Güntəkinin 130 yaşı tamam olur. Yubiley münasibəti ilə respublikanın bütün mədəniyyət müəssisələrində, eyni zamanda kitabxanalarda yubiley tədbirlərinin keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Tədbiri keçirmək üçün kitabxana məktəblərlə, ali təhsil ocaqları ilə əməkdaşlıq etməlidir. R.N.Güntəkin kimi bir yazıçının oxuculara tanıtılması kitabxanaların üzərinə böyük öhdəliklər qoyur. Bununla əlaqədar kitabxanalarda maraqlı tədbirlərinin keçirilməsi nəzərdə tutulmalıdır. Bu tədbirlər arasında əyani-kütləvi tədbirlər xüsusi yer tutur. Çünki alimlərin araşdırmalarına görə oxucular əyani şəkildə gördükləri hadisələrin təsirinə daha tez düşürlər, nəinki eşitdiklərinin. Belə kütləvi tədbirlərdən biri də sərgilərdir. Xüsusən də, kitab və

rəsm sərgiləri ən çox sevilən tədbirlərdəndir. Onu da qeyd edək ki, tanınmış yazıçının dünyanın bir sıra ölkələrində kitabları işıq üzü görmüşdür. Yazıçının kitablarının sərgisi də oxucuların marağına səbəb olar. Sərgiyə müxtəlif başlıqlar vermək olar: “İnam və əqidə mücahidi”, “Rəşad Nuri yaradıcılığının ölməzliyi”, “Rəşad Nuri Güntəkin və gənclik”, “Sənətkar və ictimai xadim”, “Qüdrətli sənətkar”, “Rəşad Nuri Güntəkin meyarı”, “Azadlığı və azad sözü sevən Rəşad Nuri Güntəkin”, “Zəhmətkeş sənətkar”, “Prinsipial yazıçı”, “Rəşad Nuri Güntəkin müasirlərinin gözü ilə”, “Unudulmaz sənətkar”, “Əbədiyyətə qovuşan sənətkar” və s. Sərginin nümunəsini təqdim edirik:

Konfrans: Kitabxanada Rəşad Nuri Güntəkinin xatirəsini əbədiləşdirmək məqsədilə ədəbiyyatşünasların, müəllimlərin, tələbələrin, məktəblilərin iştirakı ilə **“İnam və əqidə mücahidi”** adlı **oxucu konfransı** da təşkil etmək mümkündür. Konfransdan öncə onun proqramı tərtib olunmalı, konfransın keçiriləcəyi dəqiq vaxt müəyyən edilməlidir. Proqramda konfransda çıxış edəcək qonaqların, ədəbiyyatşünasların və şagirdlərin adları, onların çıxış edəcəkləri mövzular, tədbirin keçiriləcəyi məkan və zaman qeyd olunur. Konfrans zamanı Rəşad Nuri Güntəkin yaradıcılığına yaxından bələd olan ədəbiyyatşünasların, tarixçilərin, yazıçıların mühazirələri dinlənir. Oxucu konfransının planını sizə təqdim edirik:

1. Giriş hissə (Müasir türk realist ədəbiyyatında Rəşad Nuri Güntəkin imzası);
2. Məktəblilər Rəşad Nuri Güntəkinin bir-birindən maraqlı hekayələrini səhnəcik şəklində təqdim edirlər;
3. “Rəşad Nuri Güntəkin müasirlərinin gözü ilə” mövzusunda kitabxana rəhbərliyinin, ədəbiyyatşünasların, yazıçıların, tələbələrin çıxışları;
4. Konfransın yekunu.

Kitabxanada keçirilən maraqlı tədbir formalarından biri də **icmal**dir. İcmal yaxşı olar ki, yubilyardan bəhs edən kitab sərgisinin qarşısında keçirilsin. İcmalı keçirərkən kitabxanaçı həmin ədəbiyyatları əlinə götürüb, məzmunu haqqında oxuculara məlumat verir. İcmalın keçirilməsində əsas məqsəd yazıçının yaradıcılığını oxuculara daha yaxından tanıtdırmaqdır. Kitabxanaçı icmalı keçirməzdən əvvəl yazıçının bütün hekayələri, romanları ilə yaxından tanış olub, bu haqda məlumat toplayır. Bildiyimiz kimi Rəşad Nuri Güntəkin sağlam məfkurəli, nəzəri cəhətdən hazırlıqlı yazıçılarımızdan biri

olmuşdur. Bunun üçün yazıcının icmalına çox ciddi hazırlaşmaq lazımdır.

Kitabxanaçı: "Qəmsizin ölümü" hekayəsində sarı tüklü qoca köpəyin timsalında böyük sarsıntı və əzablar içində yaşayanların həyatından bir mənzərə öz əksini tapır. Müəllif hekayədə onun mübariz və fədakar olmasını xüsusi qeyd edir. Lakin məhəllə adamlarının nəzərində o, sərsəri həyat sürən bir canlı qiymətindədir. Buna görə də ona hamı "Qəmsiz" deyə müraciət edir. Hekayə ilə tanışlıq onu göstərir ki, Qəmsiz nə sərsəri həyat yaşayır, nə də hamının fikirləşdiyi kimi qəmsizdir. Bir neçə il əvvəl Qəmsizin həyatında böyük bir faciə baş vermişdir. Onun dörd balası zəhərlənərək ölmüşdür. Ölmüş balalarını bir zibil maşınına qoyub apardıqları üçün o, həmin maşının arxasınca getmiş və xeyli müddət gözdən itmişdir. Hamı elə bilir ki, o da haradasa ölüb. Ancaq Qəmsiz yenidən geri dönmür və məktəbin ətrafında kədərli halda günlərini keçirir. Məktəb uşaqları bayram etmək üçün qabaqcadan planlaşdırılan yerə gedirlər. Qəmsiz də uşaqlar ilə bərabər gedir. Uşaqlar onun yerə yıxılıb qıvrıla-qıvrıla uladığını görür. Birdən o, ayağa qalxır və var gücü ilə qaçmağa başlayır. Yoldakı çayın kənarında oynayan iki uşaq itin sürətlə onlara tərəf gəldiyini gördükdə qorxub qaçırlar. Lakin uşaqlardan biri dərin çaya düşür və boğulmaq təhlükəsi ilə üzləşir. İt bunu görüb geri qayıdır və uşağı sudan çıxarır. Bu mənzərəyə tamaşa edə-edə ölür və axan su onun cəsədini aparır. Hekayədə böyük əksəriyyət tərəfindən başa düşülməyən, qəbul edilməyən fərdin kədər və faciəsi öz əksini tapır. Qəmsiz ağıllıdır, insanları qoruyur, onların ürəyindən keçənləri başa düşür, dar ayaqda onların həyatlarını təhlükədən xilas edir. Amma əksər adamlar onu sərsəri, həyatda artıq hesab edirlər. Əsərdə Qəmsizin ölüm ayağında insanlardan uzaqlaşmağa cəhd etməsi səhnəsi müəllifin ortaya qoyduğu problemləri geniş

müqayisə fonunda açmağa imkan verir, hər şey zahiri görünənlərin mahiyyətində üzə çıxır, aydın şəkildə dərk edilir. "Əski bir yara", "Bir udum su", "Əsgərlikdən qayıtmaq", "Bir istefa" və s. hekayələrində müharibə fəlakətləri, insanların azad yaşamaq istəyi, əsarətə, zülmə etiraz sədələri yüksək sənətkarlıqla qələmə alınmışdır.

"Əski bir yara" hekayəsi üç yaşında anasını itirmiş Xəlilin dilindən danışılır. Xəlilin atası polis məmuru işləmiş, atdan yıxıldığı üçün ayağı şikəst olmuşdur. Buna görə də polisə yararsız şəxs kimi işdən azad edilmişdir. Xəlilin atası daha sonra hərbi qəspitalda işləyir. Müharibə dəhşətləri get-gedə artır. Atası uşağı şəhərdə saxlayır, özü isə şəhərdən kənardə yerləşən qəspitalda xəstə yaralılara xidmət edir. O, arada vaxt tapıb şəhərə gəlir və oğlu Xəlillə görüşür. Xəlilin atası cəsur döyüşçülərin düşmənlə qarşı müqavimətindən danışır, onların qəhrəmanlığını oğlu üçün öyür. Bir dəfə o, yenə igid bir əsgərin üç düşməni öldürməsindən söhbət açır. Döyüşlərin birində həmin igid əsgərin düşmənləri öldürməsinə baxmayaraq, özü də ölümcül yara alır. Ölüm ayağında o, Xəlilin atasına xatirə kimi bir üzük və qanlı meşin dəftər hədiyyə edir. Xəlil atasının ona danışdığı bütün cəbhə xatirələrini şəhərdə yaşayan yabançı uşaqlara danışır. Bir müddətdən sonra şəhər yabançılar tərəfindən işğal olunur. Yabançı uşaqlar Xəlilin sözlərini düşmən zabitinə söyləyirlər. Zabit Xəlilin atasından eşitdiklərini onun üçün danışmağı tələb edir. Xəlil onlara heç nə demir. Son anda Xəlilin atasını həbs edib güllələyirlər. Müəllif hekayədə tarixi proseslər fonunda düşmənlə nifrət hissi aşılır, xalqın vətənpərvərlik duyğularını yüksəldir.

"Bir istefa" hekayəsinin məzmununu ən xoşbəxt gününü izhar edən şagirdlərin yazıları təşkil edir. Müəllif uşaqların özü üçün xoşbəxt sandığı həmin hadisəni əslində ən böyük faciə kimi qiymətləndirir. Əsərdə uşaq düşüncələri ilə yazıçı

münasibətləri arasında böyük bir uyğunsuzluq və təzad vardır. Onu da qeyd edək ki, əsərdə yazıçı münasibətləri olduqca real və sadə ifadə tərzində verilmişdir. Məsələn, cərrahiyyə əməliyyatının ağırlıqlarına məruz qalmış uşaq özünü ona görə xoşbəxt sanır ki, o, xəstəxanada heç olmasa bir parça çörək yemişdir. Həmişə aclıqdan əziyyət çəkən bu zavallı həmin günləri ömrünün xoş günü hesab edir. Digər bir uşaq isə atasının həbs olduğu günü özü üçün xoşbəxtlik sayır. Ona görə ki, gecə-gündüz əzab-əziyyətə qatlaşan atası arabaçı sənəti ilə çörək pulu qazana bilmir, əvəzində isə hirsini arvad-uşağına töküb onları incidir. Göründüyü kimi, buradakı xoşbəxtlik nisbidir, bir növ mənəvi yox, "fiziki" səciyyə daşıyır. Lakin müəllif uşaq psixologiyasının ortaya qoyduğu mülahizələrdə dövrü kəskin ittiham edir. Müəllif uşaq mülahizələrindən bir vasitə kimi istifadə edərək cəmiyyətin əksər problemlərinə toxunur. Bir növ dövrün sosial gərginliklərinin ümumi mənzərəsini yaradır. Rəşad Nuri yaradıcılığında dram əsərləri özünəməxsus yerlərdən birini tutur.

"Xəncər" pyesində var-dövlət, pul hərisliyi ucbatından insani keyfiyyətlərini itirən şəxslərin, namuslu insanların uyğunlaşa bilmədiyi qayda-qanun və adət-ənənələrin ifşası əsas yer tutur. Müəllif əsərdə bütün qüsur və eybəcərlikləri Hacı Əlinin və həkimin timsalında cəmləşdirməyə nail olur.

Rəşad Nuri **"Ümitsizlik"** hekayəsində maraqlı bir məsələyə toxunur. Əslində məişət problemləri zəminində yazılan bu hekayədə yazıçı cəmiyyətin qeyri-normal həyatı baxış və əxlaqlarının ayrı-ayrı insanlara vurduğu zərbəni nəzərə çarpdırır. Söhbət o cəmiyyətdən gedir ki, burada qadınlar ilə kişilərin hüququ eyni deyil. Bu bərabərliyi cəmiyyət mütləq mənada rədd edir. Ona görə də qadınlar sanki tale payları olan məhrumiyyətlərin əzabını yaşayırlar. Müəllif bütün bu fikirlərini yeni qurulmuş bir ailənin timsalında cərəyan etdirir. Kişi

cəmiyyətin ona verdiyi hüquqdan istifadə edərək öz xanımının evdən bayıra çıxmasına etiraz edir. Daha doğrusu, onun ictimai fəaliyyətinə qadağalar qoyur. Lakin özü isə kef məclislərində gününü keçirir. Günlərin birində həyat yoldaşını görmək üçün bu məclislərdən birinə gələn qadın ərinin məhrumiyyət və işgəncələri ilə üzləşməli olur. Qadının bura gəlməsini bəhanə edən kişi onu əxlaqsızlıqda günahlandıraraq boşayır və bununla onu layiq olmadığı yeni bir mənəvi əzaba düşür edir. Bir ailənin timsalında cərəyan edən problem müəllifin təsvirlərində ümumiləşmə keyfiyyəti qazanır, cəmiyyətin bütün dairələrinə nüfuz edir.

"Yarpaq tökümü" Rəşad Nurinin eyni adlı romanı əsasında formalaşdırdığı dram əsəridir. Əsərin mövzusunun yad, gəlmə adət-ənənələrin təsiri nəticəsində türk mənəviyyatına dəyən ziyan və milli-ictimai yaraların təsviri təşkil edir. Əsərin qəhrəmanı Əli Rza bəy namuslu bir insandır. O, yüksək vəzifəli məmurdur. Lakin vəzifəsindən sui-istifadə etmir. Halal maaşı ilə dolanmağı hər şeydən üstün tutur. O, meşşan həyat tərzinə uyan insanlara acıyır. Bunu mənsub olduğu türk cəmiyyətinin düşür olduğu milli-mənəvi yara hesab edir. İctimai həyatın yabançı təsirlərdən yaxa qurtarmaq gücündə, mənəvi müdafiə sistemi qurmaq təşəbbüsündə olmamasını Əli Rza bəy təəssüf hissi ilə qeyd edir. Və öz övladlarının yabançı təsirlərin toruna düşərək dəyişdikləri üçün qəlbi ağrıyır. Bu mənzərəni milli-mənəvi sahədə yarpaq tökümü şəklində xarakterizə edən müəllif, o zaman türk həyatı üçün səciyyəvi olan cəhəti yüksək tərzdə ifadə edə bilmişdir. Rəşad Nuri xalqın milli-mənəvi dəyərlərinə xüsusi hörmət bəsləyən, yaradıcılığında davamlı olaraq bu halı tərənnüm edən sənətkardır.

"Əski şərqi" dramı bilavasitə ədibin XX əsrdə formalaşan gəncliyin xarici təsirlərə uyaraq yüksək mənəvi dəyərlərdən uzaq düşməsinə etiraz səsinə ucaltmaq baxımından

xarakterikdir. Rəşad Nuri bu dramı 1938-ci ildə yazdığı "Əski xəstəlik" romanının motivləri əsasında qələmə almışdır. Əsərdə əski şərq anlamı eşq şərqisi mənasındadır. "Əski şərq" dramı müxtəlif düşüncə tərzinə malik iki gəncin evləndikdən sonrakı ailə həyatından bəhs açır. Hadisələr Yusif ilə Züleyxa arasında cərəyan edir. Züleyxa hər şeydə duyğu və səmimiyyəti inkar edir. O cümlədən Züleyxa iki sevən şəxsin məhəbbətlərini zahiri hesab edir. Onun nəzərində həyat yoldaşı olmaq heç də bir-birinə ruhunu və könlünü vermək deyildir. Züleyxa bunları vaxtı və "modası keçmiş bir hadisə" kimi qiymətləndirir. Ona görə də əsərdə Züleyxanın ailə həyatı tam təsadüfi xarakter daşıyır. Bu səbəbdən Züleyxa ərindən məhkəmə qərarı ilə ayrılır. Müəllif bu əsərdə eşqin yaxşı mənada "xəstəlik" kimi qəbul edilməsini təbliğ edir. "Eşq xəstəliyini" ailə quran iki şəxsin ruhən bir-birlərinə bağlanmasının vacib şərti hesab edir.

Ədibin ilk romanı "**Xarabaların çiçəyi**" əsəridir. Bundan bir neçə il sonra yazılmış "**Çalıquşu**" romanı isə yazıçının bu sahədə ən uğurlu əsərlərindən biri kimi qiymətləndirilir. Müəllifə şöhrət gətirən bu əsər həm də XX əsr türk ədəbiyyatında yaranmış boşluğu doldurmaq baxımından xarakterikdir. Qeyd etməliyik ki, müəllif ilk öncə "İstanbul qızı" adlı 4 pərdəli bir pyes qələmə almışdır. Lakin pyesin səhnədə tamaşaya qoyulmaq problemləri, eyni zamanda yazıçının toxunduğu məsələləri daha geniş epik planda göstərmək istəyi Rəşad Nurini "İstanbul qızı" dramının motivləri əsasında "**Çalıquşu**" romanını yazmağa sövq etdi. "**Çalıquşu**" romanında hadisələr Anadoluda cərəyan edir. Lakin yazıçı Anadolunun timsalında bütün Türkiyə həyatı üçün xarakterik olan ictimai-siyasi problemləri əks etdirmişdir. Rəşad Nuri Güntəkinin yaradıcılığında "Çalıquşu" (1922) romanı xüsusi yerlərdən birini tutmaqdadır. İlk dəfə teatr əsəri kimi işlənmiş bu roman İstiqlal hərbi dönəmində geniş oxucu kütləsinin diqqət

və marağına səbəb olub. Yazıçı Qurtuluş savaşı Anadolusunu çoxlu insanları və bölgələri ilə canlandırmağa çalışıb. Roman Fəridə ilə Kamranın sevgisi üzərində qurulsa da, müəllif bu sevgi fonunda Anadolu insanının daxili-mənəvi dünyasının mürəkkəbliklərini açıb göstərə bilib. Rəşad Nuri Güntəkin bu əsəri ilə türk ədəbiyyatında Əhməd Midhətdən sonra romana xüsusi maraq oyandıra bilib.

Prof.dr. Birol Emilin yazdığına görə, “Çalıquşu” romanı “Cümhuriyyət dövrü türk ədəbiyyatı, hətta yeni türk ədəbiyyatında nadir görülən bir şöhrət qazanmış, türk cəmiyyətinin oxuyub-yazan hər təbəqəsi tərəfindən sevilmişdir. Rəşad Nurinin sonrakı əsərləri bir növ “Çalıquşu”nun ulduzu altında doğmuş kimidir”.

“Çalıquşu” romanında yazıçı özünəməxsus cizgilərlə təqdim etdiyi baş qəhrəmanı Fəridənin timsalında ilk dəfə olaraq romantik və idealist türk qadını obrazı yaradıb. Müsahibələrindən birində söylədiyinə görə, Rəşad Nurinin, ümumiyyətlə, “Çalıquşu” romanını yazmaqda əsas məqsədi o dövrdə xalqın gözündə oxumuş, təhsilli, sərbəst düşüncəli, nəşəli İstanbul qızlarına qarşı bir simpatiya oyatmaq olub. Romanın Anadolunun istər aydınları, istərsə də ciddi təhsil görməmiş aşağı təbəqəsi tərəfindən diqqətlə qarşılınmasının bir sıra səbəbləri vardır. Bu bir tərəfdən yazıçının yaratmış olduğu qeyri-adi xarakterə malik Fəridə obrazı ilə, digər tərəfdən isə əsərdə Anadolu həyatının canlı mənzərəsinin çəkilməsi, burada yaşayan insanların sosial-mənəvi problemlərinin əks olunması ilə bağlıdır. Romanın baş qəhrəmanı Fəridədir. Müəllif bütün problemlərə münasibət bildirmək üçün Fəridə obrazından vasitə kimi istifadə edir. Rəşad Nuri Fəridəni olduqca aktiv formada həyata atır. Lakin o, mübarizliyindən çox, dözümlülüyü ilə yadda qalır. Ən ağır günlərində belə sınırmır. Romanda əsərin qəhrəmanı Fəridənin simasında çətin və məşəqqətli həyat tərzinə baxmayaraq, öz məhəbbətinə sədaqət hissini qoruyub saxlayan

asl türk qızının obrazı bədii ustalıqla qələmə alınıb. Fəridə dəlicəsinə aşiq olsa da, taleyin sınaqlarına hazır olmadığı üçün uzun illər çıxış yolunu Kamrandan qaçmaqda görür. Lakin bu məhəbbət onunla birlikdə böyüyür, nəticədə, qız qüruru ilə barışmağı öyrənir. Roman hər kəsə sədaqət dərsi öyrədir. Orta fransız dini məktəbini yenidən bitirmiş bir qızın dilindən, gündəliyi şəklində verilmiş bu roman Azərbaycanda ən çox sevilən əsərlərdən biridir. Müəllif onun "əlindən uşaq kimi tutaraq" diyərbədiyar gəzdirir. Fəridənin cəmiyyətdə rastlaşdığı bütün eybəcərlikləri ümumiləşdirmə gücü ilə yaşadığı dövrün ictimai-siyasi panoramı şəklində təqdim edir. Bu səbəbdən də əsərdə hadisələrin təsviri "macəraçılıqdan" çox, "məmləkət mənzərəsi" təsirindədir. Rəşad Nuri romanda yaşadığı cəmiyyətin qadınlara ögey münasibətini heç cürə qəbul etmir. O, qadınları bütün mənəvi hüquqlardan məhrum etmiş cəmiyyəti ittiham etməkdən və ona nifrət bəsləməkdən çəkinmir. Ona görə də "Çalıquşu" romanı təkcə dövrün ictimai-siyasi mənzərəsini yaratmaq baxımından deyil, həm də bu fonda qadın hüquqsuzluğunu əks etdirmək baxımından əhəmiyyətlidir. Rəşad Nuri Fəridənin təhsil alan və sərbəst yaşamaq istəyən hər bir ağıllı və namuslu qadının üzleşdiyi çətinlikləri göstərə bilmişdir. Yazıcının qeydlərindən bəlli olur ki, ölkədə təhsil alan qadınlara münasibətin pisliyindən onlarla ailə qurmaqdan belə çəkinmişlər. "Çalıquşu" romanının baş qəhrəmanı olan Fəridə də sərbəst yaşamaq arzusunda olan təhsil görmüş bir qızıdır. Əsərdə Kamranın Fəridəyə münasibətinin dəyişməsində bu amilin təsiri də istisna edilmir. Müəllif bu səbəbdən Kamran Fəridə xəttini yüksək bədii formada əsərin mərkəzində saxlamış, bütün hadisə və əhvalatları bu xətt ətrafında cərəyan etdirmişdir. "Çalıquşu" romanı bir növ Fəridənin xatirə dəftəridir. Fəridə öz xatirələrini yazarkən həyatının əvvəlki dövrlərinə boylanır. Biz onun şən, qəmsiz uşaqlıq həyatının şahidi oluruq. Lakin az sonra hər şey dəyişir. Fəridə öz xoşbəxtliyinə sanki əlvida deyir. Bu mərhələdə

Fəridənin həyatı baxışları ilə ictimai mühitin reallıqları arasında ziddiyyət yaranır. Fəridə ilə Kamranın sevgi uğursuzluqları da bu mərhələdə başlayır. Fəridə Münəvvərin Kamranı sevdiyini bildiyi üçün oradan uzaqlaşır. Ayrı-ayrı əyalətlərdə çətin şəraitdə müəllim işləyir. Bu dövrlərdə Fəridə müxtəlif xarakterli insanlarla üzləşsə də, yalnız yaxşı adamların xeyirxahlığı nəticəsində bədbinləşmir, çətin sınaqlardan çıxıb bilər.

Romanda Fəridənin ən yaxın, çətin günlərdə yanında olan iki insan var – Zeynilər kəndində dərslər dediyi və sonradan övladlığa götürdüyü Munisə, yenə adı gedən kənddə tanış olduğu, atası kimi sevdiyi, Fəridəni qorumaq üçün ailə həyatı qurduğu Xeyrulla doktor. Munisə ilə Çalıqşunun xoşbəxtliyi sonuna kimi davam etmir. Günlərin birində Munisə dizenteriya xəstəliyindən vəfat edir. Bu itkidən Fəridə sarsılır özü də xəstəlik keçirir. Bu zaman da Xeyrulla bəy Çalıqşunun yanında olur, ona övlad sevgisini əsirgəmir. Lakin, bütün bu yaxşılıqları camaat düz anlamır, onlara qara yaxır guya ikisinin arasında başqa münasibət var. Bütün bu söhbətlərə son qoymaq üçün onlar formal olaraq ailə həyatı qururlar. Fəridənin Kamranla yenidən bir araya gəlməsində də Xeyrulla bəyin rolu böyükdür. O, xərçəng xəstəsi olduğunu öyrənəndə gizləndən plan qurur və Fəridəyə söz verir ki, o öldükdən sonra İstanbula qayıdıb ailəsi ilə görüşəcək. Əsər xoşbəxt sonluqla – Kamran və Fəridənin bir araya gəlməsi ilə bitir. Müəllif Xeyrulla bəy və Fəridə xəttində olduqca real əks etdirmişdir. Xeyrulla bəyin Fəridə ilə yalançı nikahı və Fəridənin xatirə dəftərinin onun hesabına Kamrana çatması əsərdə bu insanın xarakterinin açılması və hansı nəciib keyfiyyətlərə malik olması barədə kifayət qədər məlumat verir. Fəridənin Munisə, Rəşid bəy, Əziz bəy, Şeyx Yusif və başqaları ilə münasibətləri bütövlükdə əsərdə qoyulan problemlərə aydınlıq gətirir, obrazların özünəməxsus fərdi keyfiyyətlərini üzə çıxarır. Romanda Fəridənin maarif nazirliyindən ən ucqar kənd məktəbinə qədər keçdiyi yol, bir növ müəllifin problemə

münasibətində seçdiyi taktiki gedişdir. Paytaxtdan kəndə qədər yol gedən, sonralar müxtəlif yerdəyişmələr edən bu qız hər cür rüsvətxorluq, özbaşınalıq və anarxiyanın şahidi olur. Maraqlı odur ki, müəllif bunları yalnız maarif sistemi üçün yox, bütün ölkə həyatı üçün xarakterik hesab edir, cəmiyyət və insan problemləri daxilində ölkənin ictimai həyatının mənzərəsini əks etdirir.

“Çalıquşu” romanı bir neçə dəfə ekranlaşdırılıb. 1966-cı ildə baş rollarını Türkan Şoray, Kartal Tibetin oynadığı “Çalıkuşu” filmi çəkilib. Üç dəfə də serial şəklində ekranlaşdırılıb. (“Çalıkuşu” 1986-cı il, “Yeniden Çalıkuşu” 2005-ci il, “Çalıkuşu” 2013-cü il).

Rəşad Nuri "**Damğa**" əsərində isə İffət bəyin timsalında namuslu bir şəxsin nəcib arzuları ilə bu arzuların qarşısına sədd çəkən, onu şikəst edən mühiti üz-üzə qoymuşdur. "Damğa" əsərində hadisələr, əsasən, 1908-ci il Türkiyə inqilabından sonrakı dövrlərlə bağlıdır. İffət bəy atasının həbsindən sonra əziyyətlərlə üzləşir. Öz namuslu əməyi ilə yaşamağı hər şeydən üstün tutur. Çətinliklə bir tacirin evində iş tapır. Onun uşaqlarına dərs deyərək çörək pulu qazanır. Tacirin arvadı Vədiə xanımın təkidi ilə onunla görüşmək məcburiyyətində qalır. Bu işin üstü açılanda özünü tacirin evinə soxulmuş oğru kimi qələmə verir. Məsələnin əsl həqiqi tərəfini kənara qoyub, oğurluq adını üstünə götürür. Bununla da Vədiənin namusunu ləkədən qoruyur, öz adına isə "oğurluq damğası" yazdırır. Lakin həbsxana dövrü başa çatdıqdan sonra onun həyatının ağır günləri başlayır. Belə demək mümkünsə, əsl zindan həyatını o, azadlıqda olarkən yaşamağa başlayır. İffət artıq cəmiyyətdə oğru kimi tanınır. Ona heç yerdə iş vermirlər, yaxına buraxmırlar. Müəllif bu vəziyyəti özünəməxsus paradoksal xüsusiyyətləri ilə diqqətə çatdırır. Namuslu adamlar yaramaz cəmiyyəti ittiham etməkdənsə, həmin cəmiyyət namuslu adamları ittiham edir, onları həyatda

artıq insanlara çevirir. İffət bəyə dostu Cəlal əlindən gələn köməkliyi göstərir. Cəlal özü də namuslu adamdır. Son anda hər iki şəxs məcbur qalaraq öz həqiqi yollarını dəyişib, möhtəkirliklə məşğul olurlar. Düzdür, müəllif əsərdə onların son hərəkətlərinə bəraət qazandırmır. Lakin İffət və Cəlala bəraət qazandırmasa da, eyni zamanda onları müqəssir saymır. Yazıçı aləmində müqəssir olan cəmiyyətdir. Real ictimai-siyasi həyatdır.

Romantik ruhda yazılmış **"Dodaqdan qəlbə"** əsərində problemin qoyuluşu özünəməxsusluğu ilə seçilir. Əsərdə hadisələr Kənan və Lamiyənin ətrafında cərəyan edir. Əsərin əvvəlində Kənanın atası, anası, bacısı və digər məsələlər barəsində gedən söhbətlər müəyyən mənada ictimai fonda cərəyan edir. Lakin sonradan əsərdə hər şey daha çox məişət fonunda əks etdirilir. Kənan Avropadan qayıtdıqdan sonra məşhur musiqçi kimi hamının diqqətini cəlb edir. Ondakı yaşamaq həvəsi dünyaya sığmayan dərəcəyə çatır. Müəllif bu vəziyyətin Kənanı yaratdığı dəyişikliyi psixoloji cəhətdən göstərə bilir. 15 yaşında olan Kənan 30 yaşlı adam təsirində idisə, 30 yaşında isə o, 15 yaşlı insan kimi diqqəti cəlb edir. Müəllif Kənanı baş vermiş bu dəyişikliyi bir çox məqamlarda ziddiyyət amili şəklində təcəssüm etdirir. Kənan yarımçıq səadəti xoşlamadığından adi pəncərədə bahalı pərdəni və kobud barmaqda qiymətli üzüyü görəndə dilxor olur. Onun nəzərində hər şey tam olmalıdır. Buna görə də müəllif "ya tam, ya da heç" fəlsəfəsi daxilində Kənanın həyatı baxışlarında olan ziddiyyətləri bütünlükdə göstərə bilmiş, onun xarakterinin kompleks müəyyənləşdirilməsini təmin etmişdir. Kənan varlı adamların kölgəsində yatmağı heç cür qəbul etmir. Bu səbəbdən evlərdə dərs deyib pul qazanmağı özü üçün təhqir bilir. Kənan qədəhi axıra qədər içməyi bacarmayanda onu dodağa aparmağı əbəs sayır. Onun sevgiyə münasibəti də bu düşüncələr daxilində

formalaşır. Kənana görə sevginin qəlblə heç bir əlaqəsi yoxdur. Kənan sevginin yaxşı mənada "dodaqdan qəlbə süzülüb onu zəhərləməsini" qəbul etmir. Bu məntiqin davamı kimi Kənanın Lamiyəyə dediyi aşağıdakı fikri də maraqlı səslənir. Bu fikirdə müqayisələr torpaq və gül ilə əlaqələndirilir. Kənan bildirir ki, torpağın dodaqlarında gül açır. Lakin o, heç vaxt torpağın köksünə girə bilmir. Düşüncələrində sevgiyə münasibətini bu cür qurduğu üçün Kənan Lamiyənin sevgisinə etinasız yanaşır. "Biz bir-birimizi sevmirik, könül əyləndiririk,"- deyərək Lamiyənin qəlbinə hakim kəsilən sevgini cavabsız qoyur. Müəllif Kənanın məhəbbətini əsərdə birtərəfli göstərmir. Daha doğrusu, onun sevgiyə münasibətinin mütləq natamamlıqda olduğunu təsdiqləyir. Kənan sevginin ideal formada insan qəlbinə hakim kəsildiyinin mümkünlüyünü inkar etmir. "Siyah yıldızlar" əfsanəsi əsasında formalaşdırdığı musiqi nömrəsində bunun tam təsdiqini görmək mümkündür. Lakin Kənan "sevginin dodaqdan qəlbə süzülüb" ona hakim kəsilməsinin mümkünlüyünü həyatda yox, ideyada təsdiqləyir. Hələlik düşüncələrində bu xətti qoruyub saxlayan Kənan, sonralar fikirlərinin əleyhinə çıxaraq, əsl sevgi və məhəbbət real həyatda görünür. Lamiyənin timsalında ideal sevgi anlayışını qəbul edir. Əsərin əsas qəhrəmanlarından olan Lamiyə öz sevgi "macəraları"nın qurbanına çevrilir. O, əsl məhəbbətini Kənan tapdığı üçün nişanlısı Nazimi qəlbindən çıxarır. Lakin Kənan onun məhəbbətini qiymətləndirə bilmir. Lamiyənin saf məhəbbət xəyallarını "əyləncə kimi" qiymətləndirərək onu "cavabsız" buraxır. Kənan Lamiyənin ismətinə toxunur. Kənana olan məhəbbətini heç kimə açmayan, qəlbində saxlayan Lamiyə, bu işdə onun günahlarını gizlədərək ismətsizlik damğasını daşımalı olur. Həyatı və taleyi korlanmış Lamiyə həyatının çətin günlərini yaşayır. Lakin Lamiyə həyatının bundan sonrakı dövründə öz məhəbbət və ismətinə qoruyur. Kənan vaxtilə onun cavabsız qalmış məhəbbətini

sonradan qiymətləndirsə də, Lamiyə ondan uzaqlaşır. Namusuna toxunmaq istəyən Rasihi öldürür. Bir həkimlə ailə qurur, vaxtilə görmək istədiyi, arzusunda olduğu namuslu ailə həyatı yaşayır. Rəşad Nuri əsərdə Lamiyəni günahı olmayan şəxs kimi təqdim edir. Kənanın onun başına gətirdiyi oyunu Lamiyənin təcrübəsizliyi və saf məhəbbət aludəçiliyi ilə bağlayır. Müəllif ona görə də Lamiyənin acı həyat taleyinə təəssüf edir. Əksinə, Kənanı isə intihar etməklə ucuz ölümün qurbanına çevirir. Rəşad Nuri əsərdə hadisələri konkret obrazların timsalında müxtəlif məkan genişliyində göstərir. Bu da özlüyündə "Çalı quşu"nda olduğu kimi, ictimai proseslərin ölkənin hər yerində eyni cür cərəyan etdiyinə işarədir. Müəllif məqsədli olaraq əsərdə müxtəlif təbəqəni təmsil edən obrazlar vasitəsilə sosial mühitin bütün gerçəkliklərini təsvir etmiş, daha xarakterik cəhətləri ön planda saxlamışdır. Müxtəlif sənət, peşə sahibləri olan və başqa-başqa düşüncələri özündə əks etdirən Münir bəy, Vəfiq paşa, Saib paşa, Şəmi dədə, Nail, Mələk, Nemət xanım, Nazim, Vədad bəy və digər obrazlar müəllifin əlində cəmiyyətin tipik xarakteristikasını verməkdə vasitəyə çevrilir. Ümumiyyətlə, Rəşad Nurinin roman yaradıcılığı yaşadığı mövcud həyatın ictimai-siyasi proseslərini, mühit və insan problemlərini, bunların qarşılıqlı əlaqə və təsiri nəticəsində insanların düşüncə tərzini, əxlaqi münasibətlərini göstərmək, eləcə də, 20-50-ci illər türk bədii nəsrinin ümumi xarakteristikasını əks etdirmək baxımından səciyyəvidir.

Rəşad Nuri Güntəkinin yaradıcılığını oxucular arasında təbliğ etməyin əsas vasitələrindən biri də **sual-cavab gecəsidir**. Belə ki, sual-cavab gecəsini ümumi olaraq ədibin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı suallar ətrafında təşkil etmək olar. Bildiyimiz kimi Rəşad Nuri Güntəkinin qəhrəmanları əsasən gənclərdir. Buna görə də tədbiri (*sual-cavab gecəsi*) "Rəşad

Nuri Güntəkin və gənclik” adı ilə adlandırmaq məqsədəuyğun olar. Sual-cavab gecəsində veriləcək sualları təqdim edirik:

1. Rəşad Nuri Güntəkinin hansı romanları ilə tanışsınız?

Romanları: “Çalıquşu” (1921), “Gizli əl” (1924), “Damğa” (1924), “Dodaqdan qəlbə” (1924), “Axşam günəşi” (1926), “Bir qadın düşməni” (1927), “Yaşıl Gecə” (1928), “Acımak” (1928), “Yarpaq tökümü” (1939), “Dəyirman” (1944), “Kızılcık dağları” (1944), “Miskinlər təkkəsi” (1946), “Xarabalıqların çiçəyi” (1953), “Kavak yelləri” (1961), “Son sığınacaq” (1961), “Qan davası” (1962), “Atəş gecəsi” (1953), “Göy üzü” (1935), “Köhnə xəstəlik” (1938).

2. Rəşad Nuri Güntəkinin əsərləri əsasında çəkilmiş film və teatr tamaşalarından hansıları ilə tanışsınız?

Teatr tamaşaları: “Xəncər” (1920), “Köhnə yuxu” (1922), “Ümidin günəşi” (1924), “Gazeteci Düşmanı”, “Şəmsiyə oğrusu”, “İhtiyar Serseri” (1925, üç oyun), “Daş parçası” (1926), “Yaşıl gecə” (1928), “İstiqlal (1933), “Hüllecı (1933), “Yarpaq tökümü” (1971), “Köhnə nəgmə” (1971), “Balıkesir Muhasebecisi” (1971), “Tanrıdağı Ziyafeti” (1971), “Bir kənd müəllimi”, “Çalıquşu” və s.

3. Rəşad Nuri Güntəkin yazdığı əsərlərində hansı cinsin nümayəndələrinin hüquqlarını daha çox müdafiə edir?

Rəşad Nuri Güntəkin qələmə aldığı əsərlərində ən çox dünyanın ən zərif məxluqu olan qadınlarımızı hər zaman müdafiə etmişdir.

4. Rəşad Nuri Güntəkinin hansı hekayələri ilə tanışsınız?

"Köhnə dost" (1917), "Tanrı müsafiri" (1927), "Sönmüş ulduzlar" (1928), "Leyli və Məcnun" (1928), "Fövqəladə işlər" (1930), "Ümitsizlik", "Qəmsizin ölümü", "Əski bir yara"

5. Rəşad Nuri Güntəkin ixtisasca hansı sənətin sahibi idi?

Yazıçı ixtisasca müəllim idi.

6. Rəşad Nuri Güntəkinin “Çalıquşu” romanını hansı yazıçılarımız dilimizə tərcümə etmişdir?

Roman Azərbaycan dilinə Xalid Səid tərəfindən tərcümə edilərək, 1929-cu ildə Bakıda qısaldılmış versiya ilə “Azərnəşr”də çap olunmuşdur. Romanın ən geniş yayılmış tərcüməsi isə yazıçı Mikayıl Rzaquluzadəyə aiddir.

7. Rəşad Nuri Güntəkinin hansı romanı Atatürk tərəfindən çox sevilmiş, təqdir edilmişdir?

Bu roman “Çalıquşu” romanıdır.

8. Rəşad Nuri Güntəkinin romanlarında Anadolunu bu qədər aydın, gözəl təsvir etməsi nə ilə əlaqədar idi?

Yazıçılığı və maarif müfəttişi vəzifəsi Güntəkinə doğma Anadolusunu qarış-qarış gəzmək imkanı verdiyindən ədib Anadolu insanına yaxından bələd ola bilmişdir. Əsərlərində Anadoludakı yaşamı və cəmiyyətdəki problemləri ələ almışdır. Romanlarında istifadə etdiyi dil və üslub olduqca aydın, dialoqları isə canlıdır.

9. Rəşad Nuri Güntəkinin "Qəmsizin ölümü" hekayəsinin baş qəhrəmanı nəyə görə Qəmsiz adlanır?

"Qəmsizin ölümü" hekayəsində sarı tüklü qoca köpəyin timsalında böyük sarsıntı və əzablar içində yaşayanların həyatından bir mənzərə öz əksini tapır. Müəllif hekayədə onun mübariz və fədakar olmasını xüsusi qeyd edir. Lakin məhəllə adamlarının nəzərində o, sərsəri həyat sürən bir canlı

qiymətindədir. Buna görə də ona hamı "Qəmsiz" deyə müraciət edir.

10. Rəşad Nuri Güntəkinin “Çalıquşu” romanını yazmaqda əsas məqsədi nə idi?

“Çalıquşu” romanında yazıçı özünəməxsus cizgilərlə təqdim etdiyi baş qəhrəmanı Fəridənin timsalında ilk dəfə olaraq romantik və idealist türk qadını obrazı yaradıb. Müsahibələrindən birində söylədiyinə görə, Rəşad Nurinin, ümumiyyətlə, “Çalıquşu” romanını yazmaqda əsas məqsədi o dövrdə xalqın gözündə oxumuş, təhsilli, sərbəst düşüncəli, nəşəli İstanbul qızlarına qarşı bir simpatiya oymaq olub.

Kitabxanada keçiriləcək ənənəvi tədbir forması kimi “*Onun adı məhəbbətlə çəkilir*” adlı **oxucularla söhbət** də keçirilə bilər. Tədbirdə kitabxanaçının dəyərli məlumatlarından sonra iştirakçılar və oxucular ədibin həyat və yaradıcılığı haqqında öz fikirlərini bildirirlər.

Bu il parlaq bədii istedadla malik söz sənətkarı, türk ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus layiqli yeri olan Rəşad Nuri Güntəkinin 130 yaşı tamam olur. Bu münasibətlə bütün mədəniyyət müəssisələrində yazıçının yaradıcılığını oxucular arasında təbliğ etmək məqsədilə bir sıra yubiley tədbirləri təşkil olunur. Bu tədbir növlərindən oxucular tərəfindən ən çox seviləni ədəbi-bədii gecələrdir. Bu tədbirə həm kitabxanaçılar, həm də oxucular həvəslə hazırlaşırlar. Ədəbi-bədii gecəni **“Ölməz əsərləri ilə ölümsüzlük zirvəsini fəth edən Rəşad Nuri Güntəkin”** adlandırmaq olar. Tədbirdə yazıçının həyat və yaradıcılığı haqqında çıxışlar, oxucular tərəfindən hazırlanmış səhnəciklər də yer alır. Yazıçının yaradıcılığı ilə yaxından maraqlanan ədəbiyyatşünaslar tədbirə dəvət olunarsa daha

maraqlı olar. Kitabxanacılara kömək məqsədilə ədəbi-bədii gecənin ssenarisini veririk.

I Aparıcı: Əziz kitabsevərlər! Bu gün bura yığışmaqda məqsədimiz hər bir oxucunun hekayələrini, romanlarını sevə-sevə oxuduğu Türk ədəbiyyatının qüdrətli ədəbiyyatşünası Rəşad Nuri yaradıcılığını sizə daha yaxından tanıtmadır.

II Aparıcı: Türk realist ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Rəşad Nuri Güntəkinin ədəbi fəaliyyətə başlaması Birinci dünya müharibəsi illərinə təsadüf edir. Rəşad Nuri Güntəkin ilk öncə müxtəlif xarakterli məqalələr yazsa da, bədii yaradıcılığa hekayə ilə başlamışdır. Onun 1917-ci ildə yazdığı "Köhnə dost" hekayəsi bu sahədə ilk qələm təcrübəsi hesab olunur. Rəşad Nurinin hekayə yaradıcılığının avropayönlü nəsrin tələblərinə uyğun formalaşmasında Fatma Aliyə xanımın (1864-1924) və Xalid Ziyanın (1865-1945) böyük təsiri olmuşdur. Fatma Aliyə xanımın "Mühacirət" (1892), "Rüfət" (1897), "Udi" (1899) və yarımçıq qalmış "Emin" (1910) romanları yeni realist nəsrin ən mükəmməl nümunələri sayılır. O cümlədən Xalid Ziyanın "Həmidə" (1891), "Bir ölünün dəftəri" (1891), "Mavi və siyah" və "Qırıq həyatlar" irihəcmli nəsr əsərlərində hər şeyin yeni prinsip baxımından özünə yer tapması sənət aləmində bu nümunələrin təsir dairəsini xeyli genişləndirmişdir.

I Aparıcı: Rəşad Nuri uşaqlıq xatirələrində adları çəkilən hər iki şəxsiyyətin öz yaradıcılığına təsirindən bəhs açmış, qıç gecələrində Fatma Aliyə xanımın "Udi" romanından oxunan parçaların rolunu yüksək qiymətləndirmiş, xüsusilə hekayə zövqünün formalaşmasında Xalid Ziyanın sənətini əhəmiyyətli hesab etmişdir. Rəşad Nurinin hekayələri mövzu baxımından geniş əhatə dairəsinə malikdir. Bu nümunələrdə cəmiyyətin bir çox reallıqları özünün bədii əksini tapmış, problemin ictimai-siyasi aspektdə həllinə çalışılmışdır. Müəllif "Tanrı

müsafiri" (1927), "Sönmüş ulduzlar" (1928), "Leyli və Məcnun" (1928), "Fövqəladə işlər" (1930) adlı hekayələr kitabında daha çox yaşadığı dövrün əyinti və çatışmazlıqlarına tənqidi yanaşmış, açıq surətdə onlara qarşı etiraz səsinə ucaltmışdır.

II Aparıcı: Qeyd etməliyik ki, onun əksər dram əsərlərinin mövzusu müasir həyatla bağlıdır. Belə demək mümkünsə, müasirlik və reallıq Rəşad Nuri dramaturgiyası üçün başlıca keyfiyyətdir. 1920-ci ildə yazılmış "Xəncər" pyesi Rəşad Nurinin dramaturgiya sahəsində ilk addımı hesab olunur. "Əski rəya" (1922), "Daş parçası" (1926), "Babur şahın səccadəsi" (1931), "Yarpaq tökümü" (1943), "Əski şərq" (1951), "Balıkəsir mühasibi" (1953), "Tanrıdağı ziyarəti" (1955) adlı əsərləri Rəşad Nurinin bu sahədə məhsuldar bir yaradıcılıq yolu keçdiyini üzə çıxarır. Bundan başqa o, "Bir gecə faciəsi" (1924), "Ərəbcə deyilmi" (1926), "Cüt kəramət" (1927), "İş adamı" (1932) və s. kimi səhnə əsərlərini təbdil edərək müasir türk dramaturgiyasının yeni ənənələr zəminində inkişafına böyük təsir göstərmişdir. Qeyd etdiyimiz kimi, Rəşad Nurinin dramalarının mövzu və problemi müasir həyat və onun reallıqlarıdır.

I Aparıcı: Rəşad Nuri bir sıra hekayə və pyeslər yazsa da, sənət aləmində romanlar müəllifi kimi məşhurdur. O, "Gizli əl" (1921), "Çalıqşu" (1922), "Damğa" (1924), "Dodaqdan qəlbə" (1925), "Axşam günəşi" (1926), "Yaşıl gecə" (1928), "Acımaq" (1928), "Yarpaq tökümü" (1930), "Göy üzü" (1935), "Əski xəstəlik" (1938), "Dəyirman" (1944), "Qan davası" (1954) və s. romanlarında dövrün ictimai-siyasi problemlərinə toxunmuş, daha çox Türkiyə həyatı üçün xarakterik olan xüsusiyyətləri real formada əks etdirmişdir. Onun romanlarında həyat həqiqətləri çılpaq şəkildə təqdim olunur. Buna görə də Rəşad Nurinin roman yaradıcılığı həyatın acı və şirin, sevinc və kədər və s.

cəhətlərinin paralel genişlikdə əks etdirilməsi baxımından xarakterikdir. Rəşad Nurinin romanları mövzu baxımından məhəbbət və ictimai-siyasi olmaqla iki qrupa bölünür.

II Aparıcı: Cəmiyyətin ictimai eyiblərinə qarşı tənqidi münasibət Rəşad Nurinin digər romanlarında da özünə yer tapmışdır. "Damğa", "Dodaqdan qəlbə", "Acımaq", "Yarpaq töküümü", "Dəyirman" və digər romanlarında müəllif müxtəlif problemlər daxilində cəmiyyətin qüsur və çatışmazlığını göstərmiş, onları kəskin tənqid hədəfinə çevirmişdir. Adları çəkilən əsərlərdə həyatda yaşamaq istəyi böyük olan namuslu adamların çox ciddi çətinliklərlə üzləşdiyi göstərilir, dövlət aparatında bürokratiyanın, rüşvətxorluğun, məmur özbaşınalığının ifşasına xüsusi yer verilir.

I Aparıcı: Ümumiyyətlə, Rəşad Nuri romanlarının əksəriyyəti üçün belə bir ideya hakimdir ki, yaramaz cəmiyyətdə namuslu və vicdanlı insanların yaşamağı çox müşküldür. Onlar ya cəmiyyətlə barışıb onun quluna çevrilməli, ya da həyatda məhv olmalıdırlar. Ümumiyyətlə, Rəşad Nurinin roman yaradıcılığı yaşadığı mövcud həyatın ictimai-siyasi proseslərini, mühit və insan problemlərini, bunların qarşılıqlı əlaqə və təsiri nəticəsində insanların düşüncə tərzini, əxlaqi münasibətlərini göstərmək, eləcə də, 20-50-ci illər türk bədii nəsrinin ümumi xarakteristikasını əks etdirmək baxımından səciyyəvidir. Məhz buna görə indi də onun əsərləri ilhamla oxunur, qədərbilən nəsilin ürəklərində canlı əks - səda doğurur. Türk ədəbiyyatında sanballı əsərlər yaradan, nəcib və yüksək hisslərlə ömrünü başa vuran böyük sənətkar Rəşad Nuri Güntəkin ölməz klassik kimi həmişə yaşayacaq.

Ədəbiyyat siyahısı

Əsərləri

Çalıquşu. - Bakı : Şərq-Qərb, 2006. - 376 s. - (Dünya Ədəbiyyatı).

Dodaqdan qəlbə. - Bakı : Çəşioğlu, 2007. - 240 s. - (Dünya Ədəbiyyatı).

Yarpaq tökümü : roman. - Bakı : Çinar-Çap, 2007. - 112 s.

Haqqında

Quliyev E. Rəşad Nuri Güntəkin // Türkiyə türk ədəbiyyatı : XIX - XX əsrlər. - Bakı : Orxan, 2003. -S. 105-118. - - Türkiyə Cümhuriyyətinin 80 illiyinə ithaf olunur.

Dövri mətbuatda

Abbashi T. Qəlbədən qələmə... : türk yazıçısı, dramaturq Rəşad Nuri Güntəkin // Mədəniyyət. - 2014. - 26 noyabr. - № 91. - S. 13.

Nərimanoğlu M. Könülləri duyğulandıran yazıçı : Rəşad Nuri Güntəkin - 125 // Azərbaycan. - 2014. - 26 dekabr. - № 284. - S. 8.

Səfərova Z. Rəşad Nuri Güntəkin Üzeyir Hacıbəyli haqqında : "Türk dünyasının müzik yıldızı" kitabından // Qobustan. - 2016. - № 3. - S. 4-5.

Türk realist ədəbiyyatının görkəmli siması
(metodik vəsait)

Ünvan:AZ-1022 Bakı şəh.,S.Vurğun küç.88;
E-mail:info@clb.az
URL:www.clb.az

F.Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanasında
çap olunmuşdur.
Sifariş: 34
Çapa imzalanmışdır: 03.09.2019
Tirajı:100
Pulsuz